

УДК 354.1:330.5

DOI <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.2.4>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ЯК ОСНОВИ ГАРМОНІЙНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Латинін Микола Анатолійович,

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри економічної політики та менеджменту
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: 0000-0002-7917-4518

Гібадуллін Олексій Володимирович,

доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
директор з персоналу ТОВ UBC Group, м. Харків
ORCID ID: 0000-0002-8574-7941

Фесак Сергій Анатолійович,

кандидат наук з державного управління,
директор ТОВ «Гео-Синтез», м. Харків
ORCID ID: 0000-0002-8530-9976

У представленій розвідці йдеться про важливість нагальної трансформації моделі публічно-управлінських відносин в Україні вже сьогодні задля забезпечення сталого розвитку в майбутньому. Метою цієї статті є наукове визначення феномена публічного управління сталим розвитком як оптимального підходу до побудови управлінських процесів у новій економіко-соціальной моделі, оптимізації та прискоренні регенеративних процесів завдяки отриманню додаткового ресурсу на основі розкриття нематеріального потенціалу, що і досі зберігається в управлінських підходах і суспільно-соціальной площині. Автори наукового дослідження зазначають, що останнім часом простежується поступова зміна вектора, який формує науковий дискурс у визначенні феномена публічного управління сталим розвитком: від досліджень впливу системи управління на динаміку процесів в економічній складовій частині як основи сталого розвитку до аналізу підґрунтя ефекту сталості управлінської системи та її вплив на соціальной складник як основу капіталізації нематеріального ресурсу, що забезпечує соціально-економічний прогрес. Автори статті стверджують, що саме в напрямі досліджень підґрунтя ефекту сталості управлінської системи і досі зберігається не до кінця використаний ресурс і потенціал для забезпечення стабільного динамічного розвитку. Підкреслено, що на сьогодні феномен публічного управління сталим зростанням формує широкий науковий дискурс щодо важливості врахування емоційно-психологічного капіталу, який формується в соціальной складовій частині, базується на цінностях і цілях суспільства. Представлена стаття комплексно розкриває теоретичні основи визначення феномена публічного управління сталим розвитком як людиноорієнтованої концепції, що дає змогу завдяки залученості учасників процесів на всіх рівнях досягти оптимального генезису між складниками і, як наслідок, прискорити розкриття емерджентності системи на основі швидкого визначення та своєчасного використання точок біфуркації, що, зі свого боку, розкриває нематеріальний потенціал і сприяє його комерціалізації.

Ключові слова: сталий розвиток, публічне управління сталим розвитком, економічна політика, соціальной капітал, психологічний капітал, технологічний уклад, цифрова економіка, антикризове управління.

Latynin Mykola, Hibadullin Oleksiy, Fesak Serhii. THEORETICAL FOUNDATIONS OF PUBLIC MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS THE BASIS OF HARMONIOUS SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION

The presented research discusses the importance of the urgent transformation of the model of public-administrative relations in Ukraine today in order to ensure sustainable development in the future. The purpose of this article is to scientifically define the phenomenon of public management for sustainable development as an optimal approach

to building management processes in a new economic and social model, optimizing and accelerating regenerative processes by obtaining additional resources based on the disclosure of intangible potential, which is still preserved in management approaches and the socio-social plane. The authors of the scientific study note that recently there has been a gradual change in the vector that forms the scientific discourse in defining the phenomenon of public management for sustainable development: from research into the influence of the management system on the dynamics of processes in the economic component as the basis of sustainable development, to the analysis of the basis of the effect of the sustainability of the management system and its impact on the social component as the basis for the capitalization of intangible resources that ensure socio-economic progress. The authors of the article argue that it is in the direction of research into the basis of the effect of the sustainability of the management system that there is still an underused resource and potential for ensuring stable dynamic development. It is emphasized that today the phenomenon of public management of sustainable growth forms a broad scientific discourse on the importance of taking into account the emotional and psychological capital that is formed in the social component, based on the values and goals of society. The presented article comprehensively reveals the theoretical foundations of defining the phenomenon of public management of sustainable development as a human-oriented concept, which allows, thanks to the involvement of process participants at all levels, to achieve optimal genesis between components and, as a result, to accelerate the disclosure of the emergence of the system based on the rapid identification and timely use of bifurcation points, which in turn reveals intangible potential and contributes to its commercialization.

Key words: *sustainable development, public management of sustainable development, economic policy, social capital, psychological capital, technological structure, digital economy, anti-crisis management.*

Вступ. У контексті глобальних викликів XXI століття, поточної геополітичної ситуації, у якій опинилася Україна, питання формування та реалізації нової системи публічно-управлінських відносин, спрямованих на концептуалізацію та впровадження ефективної економічної політики набуває першочергового значення. Україна, яка зіткнулася з безпрецедентними викликами, стоїть перед необхідністю не лише відновлення економіки, але й її трансформації відповідно до принципів сталого розвитку. Набуває актуальності сукупність завдань, що постала перед системою державного урядування, необхідність розробки та впровадження інноваційних механізмів економіко-соціального управління, які би забезпечили не тільки відновлення та стійкий довгостроковий розвиток, але й украй необхідний гармонійний складник економіко-соціальних відносин.

Матеріали та методи. Історична ретроспектива досліджень практичного застосування принципів управління та концептуальних підходів сталого розвитку для розв'язання надскладних економіко-соціальних завдань доводить актуальність і результативність такого підходу в екстремальних умовах надважких глобальних викликів: 2009 року ключові тези класичної концепції сталого розвитку ЄС були запропоновані як відповідь на подолання наслідків глобальної економічної кризи 2008 року та слугували основою для оновлень стратегії сталого розвитку країн ЄС та антикризової програми дій (на сьогодні успішно реалізована) [5, 19]. Завдяки цій ініціативі національні економічні системи швидко регенерували та відновили свою діяльність, а соціальні системи отримали необхідну підтримку та пом'якшили сприйняття наслідків кризи серед населення [25]. Ключові виклики останніх років (пандемія та повномасштабна війна у Європі) спричинили численні зсуви в суспільно-політичних, соціально-економічних системах і визначають прогнозованість життя,

гнучкість, адаптивність як одну з головних цінностей системи сталого розвитку та формують нові вимоги до публічно-управлінських підходів.

Актуальність дослідження феномена сталого розвитку підсилюється євроінтеграційним курсом України у ЄС. Визначення феномена сталого розвитку через успішну практику публічно-управлінських відносин під час розробки та реалізації Стратегії «Європа 2020» [11, 28] (розумне зростання [*smart growth*]; стале зростання [*sustainable growth*]; соціально орієнтоване зростання [*inclusive growth*]); ключові програмні документи ЄС (Інновації для сталого зростання: Біоекономіка для Європи, COM (2012) 60, Брюссель [15]; Закриття циклу – План дій ЄС щодо циклічної економіки COM (2015) 614, Брюссель [8]; Наступні кроки для сталого європейського майбутнього: Європейські дії щодо стійкості, COM (2016) 739, Брюссель [20]; Стійка біоекономіка для Європи: посилення зв'язку між економікою, суспільством та довкіллям, COM (2018) 673, Брюссель [2]; Європейська Зелена Угода, COM (2019) 640, Брюссель [32]) формує нову парадигму публічно-управлінських відносин. Ця ситуація створює передумови для впровадження інноваційних підходів до публічного управління через застосування концепції «створити краще, ніж було» (англ. – *build back better*). У цьому контексті дослідження сутності феномена публічного управління сталого розвитку набуває критичного значення для забезпечення ефективності та довгострокової гармонізації процесів інтегрованого розвитку, орієнтації управлінських підходів на нові технологічні уклади. Отже, дослідження сутності цього феномена має не лише теоретичне, але й вагомим практичне значення для формування ефективної державної політики та забезпечення сталого розвитку України в довгостроковій перспективі.

Підґрунтя розробки сучасної проблематики дефіцитності сталого розвитку в науковому середовищі базу-

ється на ключових принципах економічної науки: В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, Т. Мальтус, М. Вальрас, К. Менгер. Новітні погляди на сутність дефініції сталого розвитку й системи публічно-управлінських відносин тісно пов'язані з функціонуванням соціально-економічних та еколого-економічних систем розвитку суспільства, що знайшли відображення в роботах Дж. Форрестера, А. Печчеї, Д. Медоуза, Дж.-К. Гелбрейта, В. В. Ростоу, Д. Белла, Е. Тоффлера, Дж. Гослінга, Ф. Джованні, Х. Йошикави, Дж. Рундла, Дж. Фіна. Ідеолого-філософські та концептуально-теоретичні засади феномена публічного управління сталого розвитку висвітлені в роботах багатьох українських науковців: як у В. Вернадського та С. Подолінського, так і в сучасних представників української науки О. Амоши, В. Антонока, В. Боголюбова, О. та Н. Васильєвих, З. Герасимчук, Л. Гриніва, І. Дунаєва, М. Латиніна, Т. Лозинської, М. Миколайчука, Л. Мельника, В. Трегобчука, О. Цисемського та багатьох інших.

Відаючи належне напрацюванням вітчизняних учених, варто зазначити, що й на сьогодні відсутнє єдине, загальноприйняте визначення як феномена сталого розвитку, так і публічного управління його процесами. Переважно дослідження зосереджені на визначенні через фактори прискорення темпів зростання, досягнення ефекту сталості через розвиток переважно економічного складника. Теоретична ж база визначення феномена сталого розвитку через публічно-управлінські відносини – передумови й ресурсне підґрунтя сталості, що розкриває потенціал нематеріального ресурсу, як тільки стає предметом наукового пошуку та потребує деталізації та формалізації.

Систематизація та теоретичне визначення публічного управління сталим розвитком як концептуальної моделі побудови України майбутнього та регенеративних процесів в економіко-соціальних системах уже сьогодні здатні закласти основу практичного застосування нових принципів і підходів публічно-управлінських відносин у відповідь на виклики та своєчасне упередження їх наслідків в умовах ресурсообмеженості, фрагментованості та розрізненості. Визначення феномена публічного управління сталим розвитком на основі системного та процесного підходів дає змогу стверджувати, що існує можливість оптимізації та прискорення процесів задля оптимального розкриття недовикористаного потенціалу, що зберігається в соціально-економічній системі та здатен стати рушієм гармонійного соціально-економічного прогресу, зберігаючи, а іноді і прискорюючи швидкісні характеристики динамічних процесів. Отже, основним завданням статті є теоретичне визначення феномена публічного управління сталого розвитку, що є необхідною основою для концептуальної побудови економічної політики сталого розвитку як методологічного вираження нової моделі управління й урядування.

Метою статті є наукове визначення феномена публічного управління сталим розвитком як оптималь-

ного підходу до побудови управлінських процесів у новій економіко-соціальній моделі, оптимізації та прискорення регенеративних процесів завдяки отриманню додаткового ресурсу на основі розкриття нематеріального потенціалу, що і досі зберігається в управлінських підходах і суспільно-соціальній площині.

Використана методологія і загальна логіка дослідження охоплює послідовний огляд траєкторії наукового пошуку теоретичного визначення феномена сталого розвитку (від екологозберігальної концепції до нової філософської моделі, орієнтованої на нові технологічні уклади) та взаємопов'язує в системне ціле сталий розвиток і публічно-управлінські відносини.

Отже, пропонуємо таку покрокову логіку викладу подальшого матеріалу у статті:

1) узагальнення та систематизація визначення феномена публічного управління сталим розвитком в історичній ретроспективі за міжнародними програмними документами та ключовими науковими концепціями;

2) узагальнення та систематизація визначення феномена й особливостей публічного управління сталим розвитком із використанням системного та процесного підходів;

3) виокремлення вектора ключової траєкторії наукового пошуку визначення феномена публічного управління сталим розвитком;

4) концептуальна пропозиція визначення публічного управління сталим розвитком як основи розкриття нематеріального потенціалу й економічної моделі нових технологічних укладів.

Результати. На глобальному рівні концептуальні уточнення змісту поняття сталого розвитку знайшли відображення в багатьох програмних документах численних міжнародних інституцій:

– «Порядок денний XXI століття» (1992 р.), Декларація тисячоліття (2000 р.), Йоганнесбургська Декларація зі сталого розвитку (2002 р.), Генеральна Асамблея ООН (2015 р.) [33], де сталий розвиток визначається як «модель руху людства вперед, за якої досягається задоволення потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь» [21], закладаючи сучасне бачення дефініції сталий розвиток: «життя за справедливістю, в рамках екологічних можливостей»;

– Міжнародний інститут сталого розвитку трактує поняття сталий розвиток як поєднання єдиного: довкілля, економічної ефективності та добробуту народів;

– Всесвітній банк – як управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження та збільшення людських потреб;

– Нобелівський комітет – розвиток інновацій як підґрунтя економічної та загальної сталості;

– Генеральна Асамблея ООН визначила сталий розвиток як сукупність взаємопов'язаних глобальних цілей (17 цілей сталого розвитку), розроблених як «план досягнення кращого та більш сталого майбутнього для всіх», які заплановано досягти до 2030 р. [35].

Ухвалені всіма державами – членами ООН 2015 року, 2019 року вони були згруповані за трансформаційними переходами (модульними будівельними блоками для досягнення цілей сталого розвитку): освіта, гендерна нерівність; здоров'я, добробут і демографія; енергетична декарбонізація і стала промисловість; стале харчування, земля, вода й океани; сталі міста та громади та цифрова революція для сталого розвитку [25].

Дефініція сталого розвитку тісно пов'язана в системне ціле з поняттям системи управління сталим розвитком. Сутність та зміст глобальних програмних документів розкриває ключовий вектор побудови публічно-управлінських відносин: гармонізація соціально-економічних процесів і зменшення антропогенного впливу на біосферу. Ключова орієнтація публічно-управлінських відносин полягає у створенні умов для розвитку з огляду на інтереси майбутніх поколінь.

Підґрунтя розробки сучасної проблематики дефініції сталого розвитку в науковому середовищі базується на таких ключових принципах економічної науки:

- двоїста природа вартості, оцінка природних факторів як ключового ресурсу (В. Петті), вартості трудового ресурсу (А. Сміт, Д. Рікардо);
- урахування динамічного складника розвитку (Дж. Мілль), взаємозалежності зростання населення та виробництва предметів споживання (Т. Мальтус);
- тенденції та закономірності розвитку індустріального та постіндустріального суспільства;
- теорії загальної рівноваги соціально-економічних систем (М. Вальрас, К. Менгер).

Новітні погляди на сутність дефініції сталого розвитку тісно пов'язані з функціонуванням соціально-економічних та еколого-економічних систем розвитку суспільства: обмеженість економічного зростання та пов'язана з ним необхідність обмеження виробництва (Дж. Форрестер, А. Печчеї, Д. Медоуз); як антитеза таким твердженням – роботи представників школи технологічного детермінізму (Дж. К. Гелбрейт, В. В. Росту), які вказують, що саме науково-технічний прогрес не тільки розширює межі економічного зростання та соціально-економічного розвитку, але і якісно змінює характеристики й умови життєдіяльності людини, соціально-екологічну сферу через нові риси, які набуває система внаслідок впровадження інновацій.

Подальші дослідження впливу науково-технічного прогресу на соціально-економічні процеси зростання визначили зміну ключової моделі економіки (Д. Белл, Е. Тоффлер): перехід від індустріального до постіндустріального суспільства супроводжує перехід від економіки виробництва до економіки послуг, змінюючи соціальну модель суспільства та трансформуючи базові цінності. Показовим є те, що наукове підтвердження цієї теорії було схвалено і представниками іншої соціально-політичної системи (Л. Абалкін, О. Ноткін, В. Черняк, Ю. Яковець), які через визначення трьох категорій розвитку (масштабування продуктивних сил – ресурсний аспект, структурні зміни у

складі елементів – структурний аспект, зміни в цінностях та користі окремих елементів продуктивних сил – якісний аспект) дійшли висновку, що технічний прогрес безпосередньо сприяє якісному і структурному вдосконаленню продуктивних сил суспільства.

Еволюція наукового розкриття феномена сталого розвитку взаємопов'язана з трансформацією ключового вектора сталості публічно-управлінських відносин: від обмежувальної моделі в бік пошуку гармонійного та ресурсооптимізуючого соціально-економічного зростання, без шкоди для екології та невідтворювальних ресурсів, що будується насамперед на цінностях і цілях суспільства й обумовлюється культурою продуктивності та раціональності.

Ідеолого-філософські та концептуально-теоретичні засади феномена сталого розвитку знайшли своє відображення у працях багатьох українських науковців: як у В. Вернадського та С. Подолинського (дорогкази вирішення проблеми виживання майбутніх поколінь), так і в сучасних представників української науки – дослідження методологічних проблем сталого розвитку (М. Латинін); формування екологічних компетенцій (В. Боголюбов); забезпечення сталості економічних систем в умовах глобалізації (Л. Проданова); удосконалення моделей управління сталим розвитком (М. Латинін), диджиталізація економічних систем в умовах турбулентності (І. Дунаєв) та багатьох інших. Ключові напрями наукової трансформації феномена сталого розвитку за його основними складниками відображені в табл. 1.

Варто зазначити, що серед тлумачень дефініції сталого розвитку та феномена публічного управління сталим розвитком на сьогодні відсутній єдиний формалізований підхід до трактування [10]. Центральним поєднувальним елементом для визначення поняття сталого розвитку протягом років є побудова його навколо збереження біосфери (екології та невідтворювальних ресурсів), але, якщо змога, без обмеження соціально-економічного розвитку та цивілізаційного прогресу. З огляду на це сталий розвиток є гармонійним розвитком людства в інтересах майбутніх поколінь, що здатен як забезпечити соціально-економічний добробут у сьогоденні, так і закласти підґрунтя для стійкого зростання в майбутньому. Крім того, ключову тезу сталого розвитку як раціонального підходу до використання ресурсів біосфери на шляху соціально-економічного зростання цілком доцільно застосовувати до використання будь-яких ресурсів на шляху соціально-економічного розвитку задля забезпечення економічної доцільності й досягнення ефекту сталості соціально-економічних систем. Вивільнені завдяки такому підходу ресурси можуть бути застосовані як в економічному складнику, так і з метою забезпечення сталості соціальної підсистеми. Отже, у широкому розумінні публічне управління сталим розвитком є комплексом управлінських ініціатив, спрямованих на забезпечення сталості та гармонійності процесів.

Таблиця 1

Напрями наукової трансформації теорії публічного управління сталим розвитком

Положення теорії сталого розвитку на:		Напрями соціально-економічної трансформації та ключові завдання публічно-управлінських систем
мегарівні	макрорівні	
Економічний напрям		
Досягнення стійкого розвитку на рівні країн у світовому масштабі	задоволення попиту на послуги та продукцію	виробництво екологічно чистої продукції; забезпечення оптимального рівня витрат і доходів від усіх видів діяльності (економічної, екологічної та соціальної); облік економічних, екологічних і соціальних аспектів господарської діяльності; соціалізація економічних відносин, фінансова стабільність і результативність
Упровадження та розвиток технологій повинен сприяти ефективності й ресурсозбереженню	ефективне ресурсовикористання та відтворення потенціалу	перехід від екстенсивного до інтенсивного шляху розвитку за умов дотримання якісного зростання та динамічного розвитку; зміна підходів до управління ресурсами в частині ресурсозбереження й оцінки ефективності використання; перегляд політики забезпечення ресурсозбереження та ресурсозабезпечення
	зміна структури промисловості	вихід на ринок високотехнологічної продукції; трансформація податкової системи в напрямі зменшення податкового навантаження; дотримання галузевих екологічних стандартів; перегляд структури процесів виробництва, посилення заходів економічної безпеки
	інновації та ресурсозберігальні технології	державна політика, спрямована на сприяння: інноваційного розвитку, економіко-технологічного потенціалу, розподілу ресурсів у розрізі складників стійкого розвитку (соціальні, природні, економічні) та перегляд системи регулювання їх використання; оцінка наявних і потенційних ресурсозберігальних технологій
Екологічний напрям		
Першочергова потреба в уникненні екологічної катастрофи	забезпечення антропогенних норм збитків	удосконалення систем екологічного моніторингу та сертифікації продуктів і послуг
	упередження кризових явищ	використання відновлювальних ресурсів у межах можливостей їх відтворення екосистемою та невідновлювальних у межах антропогенних норм; розробка заходів щодо попередження екологічних і соціальних криз, розвиток системи превентивних заходів щодо надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру
Соціальний напрям		
Встановлення та дотримання принципів соціальної справедливості	забезпечення рівноправності, турбота про стейкхолдерів	поліпшення умов і середовища життєдіяльності населення; освітня та інформаційна підтримка філософії стійкого розвитку; створення умов інтеграції соціальної сфери з екосистемою
Розвиток суспільства без нанесення шкоди майбутнім поколінням	зростання екологічної свідомості	вивчення культури раціонального виробництва матеріальних благ в умовах обмеженого використання природних ресурсів, необмеженого зростання потреб і нестабільних умов біосфери

*Джерело: сформовано авторами на основі [13, 16, 18, 27, 29].

У формулюванні «сталий розвиток» криється першопричина для розбіжностей трактування, що полягає у двоїстій природі феномена: з одного боку, динамічні властивості (рух, розвиток, еволюція), з іншого – статичні характеристики (стійкість, стабільність, сталість), що утворюють єдине ціле. З огляду на це внутрішнє протиріччя деякі вчені пропонують розглядати сталий розвиток як підтримувальну (врівноважену) систему, збалансований розвиток, врівноваженість якого досягається дією процесів внутрішнього середовища. З огляду на

це публічне управління сталим розвитком є також комплексом ініціатив, спрямованих на підтримку стану динамічної рівноваги системи, повинно досліджуватися в поєднанні з іншими складниками, з урахуванням ролі у створенні (підтримці) прямих і зворотних взаємозв'язків системи та в розрізі структури внутрішніх системних процесів. Дослідження історичної траєкторії зміни наукової думки стосовно підходів до визначення дефініції «сталий розвиток» дає змогу виокремити декілька фундаментальних концепцій, актуальних на сьогодні:

- принцип конкуруючих цілей (досягнення сталості для однієї з підсистем);
- ноосферний підхід (гармонійне співіснування трьох складників);
- триєдина концепція (єдине ціле підсистем і взаємне підсилення).

Принцип конкуруючих цілей, який передбачає досягнення сталості для переважно однієї з категорій сталого розвитку – збереження довкілля та природних ресурсів (екологічний складник), економічного зростання та розвитку (економічний складник), задоволення потреб людини та суспільства (соціальний складник), на сьогодні не отримав наукової та практичної підтримки. Проте саме цей підхід слугував основою екоцентричного підходу (еколого-системного), де сталий розвиток досліджується як сталість (стійкість) екологічних систем, екологічні складники й екологічні цілі є домінуючими, при цьому економічний і соціальний складники розглядаються як загрози стійкості [22]. Прогресивним подовженням цього підходу є ноосферний підхід, який передбачає, що сталий розвиток є гармонійним співіснуванням усіх складників завдяки застосуванню знань і розвитку духовних цінностей. Ноосферний підхід заклав фундаментальну основу використання принципу гармонійного поєднання, а триєдина концепція – продовжила. За триєдиною концепцією сталий розвиток визначається як єдине ціле співіснування та взаємне підсилення екологічного, економічного та соціального складників, складна система взаємозв'язків і закономірностей [17]. Одним з основоположників триєдиної концепції вважають Е. Барб'є, в роботах якого 1987 року вперше було показано, що цілі охорони довкілля й економічний розвиток не тільки не суперечать одне одному, а, навпаки, можуть сприяти взаємному підсиленню складників сталого розвитку як основу сучасної філософії розвитку цивілізації, автор створив підґрунтя практичних наукових концепцій.

Основу наукового дискурсу щодо тлумачення дефініції публічного управління сталим розвитком закладає трискладова концепція за принципом діаграми Венна [29]: розкриваючи сутність трьох складників сталого розвитку (економічного, соціального та екологічного), цей підхід конкретизує інструменти публічного управління, що впливають на досягнення сталості:

- 1) економічний складник – інновації, управління ризиками, міжринкова взаємодія;
- 2) соціальний складник – дотримання прав людини, інвестиції у некомерційну сферу, якість систем управління;
- 3) екологічний складник – контроль викидів, збереження природних ресурсів, екологічне правосуддя.

Уточнюючи, що процеси розвитку характерні для кожної підсистеми, цей підхід не відображає внутрішніх взаємозв'язків між ними, не дає уявлення, завдяки чому досягається внутрішній баланс.

Визначення дефініції «сталий розвиток» за допомогою системного та процесного підходів дає змогу

розкрити характер і спрямованість внутрішніх процесів, динамічні та статичні характеристики системи й підсистем, взаємозв'язки між складниками системи та зв'язки із зовнішнім середовищем, конкретизувати роль і сутність системи управління, виокремити особливості саморегуляції. Деякі науковці роблять акцент на безперервному процесі змін, інші – на динамічній рівновазі, а деякі вчені – на економічному зростанні. Наприклад, Дж. Гослінг підкреслює, що сталий розвиток – це концепція, спрямована на досягнення соціального прогресу, рівноваги довкілля й економічного зростання [14], Я. Абубакар вважає, що сталий розвиток – це концепція, яка забезпечує механізм, за допомогою якого суспільство може взаємодіяти з навколишнім середовищем в економічному зростанні, не ризикуючи нашкодити ресурсу в майбутньому [3]. Ф. Джованні та Х. Йошикава вважають, що сталий розвиток – це такий економічний розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольнити власні потреби. Цікавим з погляду побудови системи публічного управління є визначення сталого розвитку Дж. Рундлі та ін., які під сталим розвитком розуміють урівноважений розвиток, за якого здійснюється здатність суспільства до саморегуляції [23]. Дослідження Дж. Фін та ін. [13] виокремлюють два підходи до розуміння сутності сталого розвитку: як економічне зростання задля накопичення капіталу з метою вирішення соціальних та екологічних проблем («слабка» стійкість) або як процес економічного розвитку, що супроводжується ресурсозбереженням, обмеженням використання ресурсів («сильна» стійкість). Чимало українських учених дотримуються принципу системного підходу до визначення сталого розвитку як гармонійного поєднання всіх трьох складників, визначаючи дефініцію «сталий розвиток» як гармонійне, збалансоване поєднання всіх трьох підсистем цивілізованого світу (соціуму, економіки та довкілля) у процесі спільного та взаємодоповнюючого розвитку та прогресу [1, 9]. До того ж О. Пиріков, Д. Султанова акцентують увагу на забезпеченні збалансованої рівноваги, визначаючи сталий розвиток як «концепцію стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі», а Л. Мельник «на перманентному відтворенні так званого стану гомеостазу (динамічної рівноваги) з періодичною зміною його рівня, при якому би відбувалося постійне розв'язання суперечностей між внутрішніми компонентами системи, а зміна параметрів біосфери не виходила за межі катастрофічних (фатальних) для системи трансформацій» [29].

Дослідженню феномена сталого розвитку як стійкої системи присвячені роботи О. Новікова, О. Амоши, В. Антонюка, які, використовуючи поділ на «сильну» та «слабку» стійкість, пропонують два підходи до тлумачення сталого розвитку [1, 29]: згідно з першим

підходом, сталий розвиток є окремою стадією техногенного розвитку, згідно з іншим – початком нової духовно-еколого-ноосферної цивілізації. Збалансований розвиток через вплив на економічний складник підкреслюється у працях О. Білорус, Л. Гриніва, Ю. Мацейко. В. Трегобчук стверджує, що економічне зростання є ефективним засобом розв'язання найважливіших проблем життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації та забруднення довкілля. Про акцентуалізацію на важливості систем управління та керованості процесів сталого розвитку йдеться в роботах О. та Н. Васильєвих, З. Герасимчук, З. Бурик наголошує на взаємопов'язаності локального та глобального рівня, взаємній міжрівневій дифузії сталого розвитку, О. Цисемський – на здатності системи порівняно швидко повертатися до початкового стану або досягати нової, вищої точки в динаміці свого розвитку. Отже, стійкість соціально-економічної системи можна розглядати як незмінність її властивостей і пов'язаних із цими властивостями параметрів, забезпечення її здатності виконувати свої функції, незважаючи на безперервну зміну зовнішнього та внутрішнього середовищ (зокрема, під впливом різноманітних негативних факторів).

Спільним для кожного підходу є виокремлення факторів, що сприяють досягненню емерджентності складників системи сталого розвитку та стану внутрішньої рівноваги, а також точок біфуркації як ключових моментів зростання. Більшість наукових теорій сталого розвитку базуються на ідеї економічного зростання за таким принципом: усі економічні рішення мають враховувати фактори довкілля (сталого розвитку варто досягати без екологічно шкідливих побічних ефектів). При цьому основна роль системи публічно-управлінських відносин зводиться до підтримки стану динамічної рівноваги та створення умов для саморегуляції процесів зростання. Теоретичне ж значення нематеріального ресурсу в досягненні ефекту сталості та динамічної рівноваги, роль системи публічно-управлінських відносин у можливості його капіталізації задля прискорення й оптимізації прогресивних процесів і на сьогодні залишаються предметом наукового пошуку.

Сприймаючи дефініцію «сталий розвиток» як певну «систему», певний суспільний феномен (стабільність – стійкість, спад – піднесення, тривалість), етап у загальному циклі соціально-економічної трансформації суспільства, можна виділити і його рівні (глобальний, національний, регіональний, індивідуальний); складники підсистеми (соціальний, економічний, екологічний); просторово-часовий вимір (територія, минуле, майбутнє), якісно-кількісні показники (індекси, параметри, коефіцієнти), систему управління та саморегуляції. Сталий розвиток з погляду теорії систем визначається сукупністю змін у соціальній, економічній та екологічній підсистемах, під впливом яких відбувається перехід з одного сталого стану до

іншого через послідовність змін процесів, коли кожна наступна зміна наближає параметри системи до ідеальних, не перевищуючи допустимий рівень навантажень, за якого підвищується загроза виникнення кризових явищ. Система управління за таких умов виступає диспетчером процесів трансформаційних перетворень, від якої залежать оптимальність, швидкість та спрямованість внутрішніх процесів, а публічно-управлінські відносини – набором важелів і механізмів впливу, побудованих на спільних цінностях і цілях задля оптимальної та своєчасної модерації процесу.

Сприймаючи дефініцію «сталий розвиток» через внутрішні процеси міжскладової взаємодії, певний структурно-логічний феномен, сукупність змін, спрямованих на досягнення конкретного результату, цілком можливо виділити і спрямованість його основних механізмів (адаптивна, ресурсозберігальна, прогресивна); закономірностей (інноваційність, оптимізація, керованість), причинно-наслідкових зв'язків і точок біфуркації, характер зворотних зв'язків.

У зовнішньому середовищі системі сталого розвитку притаманні: стабільно стійкий стан (стабільність протягом тривалого часу забезпечується завдяки ресурсному розвитку економічного складника) або нестабільно стійкий стан (стабільність забезпечується завдяки інноваційному розвитку економічного складника, триває обмежений час – цикли спаду та розвитку). Основними напрямками трансформації поняття «сталого розвитку» та системи публічного управління є:

- перехід від екстенсивного до інтенсивного шляху розвитку за умов дотримання якісного та кількісного зростання й позитивної динаміки;

- урахування соціально-економічної траєкторії та базових умов на всіх рівнях (від індивідуального до національного);

- переосмислення екологічної, соціальної та економічної свідомості на шляху цивілізаційного прогресу.

Основними завданнями підсистеми публічного управління сталим розвитком є забезпечення й підтримка оптимального для метаболічних процесів системи стану:

- рівноважного поєднання складників розвитку (екологічного, економічного та соціального), збалансованих взаємозв'язків між складниками;

- прозорості та залученості всіх учасників процесу (довготривале збереження стимулів сталого розвитку);

- динамічності (зміни в одному з параметрів призводять до поступових змін у інших);

- системної цілісності (ресурсооптимізуюча та ресурсозберігальна діяльність має наскрізний характер на всіх рівнях), збалансованості матеріальних та інформаційних основ розвитку;

- системної стійкості (протидія системи зовнішнім подразнювачам);

- системної адаптивності (збереження довгострокової перспективи розвитку в умовах впливу зовнішнього середовища).

Основними характерними ознаками публічного управління сталим розвитком як підсистеми є: внутрішня впорядкованість (але зі збереженням долі стохастичності та невизначеності); безперервність та цілеспрямованість характеру змін (незворотність процесів міжскладової взаємодії); підтримка гомеостазу й емерджентності системи; забезпечення позитивності біфуркаційних процесів (тобто заміна якісної поведінки системи за незмінністю її ключових параметрів); забезпечення сталих прямих і зворотних зв'язків.

Різні підходи формують відмінні риси в частині визначення ключового фактора забезпечення гармонійної рівноваги та невпинної динаміки, але ключовим для кожного підходу залишається раціональне використання ресурсів, спрямованість на якісну зміну життя людей у невпинному прогресивному русі цивілізаційного розвитку, створенні передумов для гармонізації процесів соціально-економічної трансформації. З огляду на це публічне управління сталим розвитком є збалансованою гармонійною системою, внутрішні процеси якої спрямовані на створення та підтримку безперервних прогресивних гармонійних змін у взаємопов'язаних трьох складниках (економічному, соціальному й екологічному) задля досягнення цивілізаційного прогресу та збереження умов життя для майбутніх поколінь.

Тривалий час феномен управління системою сталого зростання розглядався з позиції визначення факторів прискорення темпів розвитку економічного складника (якомога вищих, без проблем із ліквідністю) та досягнення ефекту сталості через розвиток економічного складника або факторів забезпечення обмеженості використання невідновлювальних ресурсів і викидів задля забезпечення сталості екологічного складника. Проте останнім часом простежується зміна вектора, що формує науковий дискурс: зберігаючи практичне значення наукових досліджень динамічних процесів в економіко-екологічних системах (економіка як основа сталості), все більше уваги приділяють дослідженням підґрунтя ефекту сталості соціально-економічних систем (нематеріальної ресурсної основи, що забезпечує соціально-економічний прогрес). Припустимо, що саме в напрямку досліджень підґрунтя ефекту сталості і досі зберігається не до кінця використаний ресурс і потенціал для забезпечення стабільного динамічного розвитку, розкриття якого неможливо без сталої системи публічно-управлінських відносин. З огляду на це зростає значення емоційно-психологічного капіталу, що формується в соціальному складнику та базується на цінностях і цілях суспільства, є підґрунтям формування людиноорієнтованості на етапах визначення точок біфуркації та досягнення емерджентності складників підсистем і розкривається чіткістю, прозорістю й авторитетом систем управління. Схожа концептуальна траєкторія простежується в дослідженнях сталого розвитку науковців, відзначених Нобелівським комітетом (табл. 2).

Б. Холмстрьом, прихильник теорії контрактів, коментуючи феномен сталого розвитку, виокремлює завдання системи публічного управління у формуванні обізнаності людей щодо екологічних проблем як ключового етичного фактора розвитку економіки й основу сталого зростання: «Уподобання та занепокоєння громадськості щодо довкілля справді швидко зростають... Ті, хто ігнорує це і просто каже: “Ми ведемо бізнес, як раніше”, постраждають фінансово. І тому я думаю, що це один із каналів, у якому екологічні проблеми втручатимуться в ділове життя», визначаючи прямий взаємозв'язок етики та ліквідності. М. Спенс, керівник Комісії з питань зростання та розвитку (глобальна політична група зі стратегій забезпечення сталого економічного зростання), підкреслює роль системи публічного управління у формуванні фактора залучення якомога більшого числа «акторів» для вирішення важливих суспільних викликів та наскрізності модерації процесів сталості: «Спроба бізнесу узгодити свою бізнес-модель зі створенням суспільної цінності. Якщо ви об'їдете решту світу, ви знайдете підприємства – навіть дуже прибуткові, які зустрічаються з високоприбутковими підприємствами, – які були створені з основною місією, яка не полягала у високих рівнях прибутку від інвестицій. Я думаю, що це напрям, у якому ми рухаємося» [26]. П. Ромер не бачить необхідності вибирати між стійкістю й економічним зростанням не лише через здатність людей розробляти нові та кращі ідеї, але й через швидкий технологічний прогрес: «Причина для оптимізму полягає в тому, що можливо... технологічні можливості просто величезні...» та вбачає роль системи управління у «розв'язанні проблеми ухвалення важких рішень, ухвалення правильних рішень, прогрес триватиме. Рівень життя покращиться», акцентуючи увагу на інтелектуальному капіталі та факторах публічно-управлінських відносин, що сприяють його розкриттю [36]. М. Кремер вбачає вирішення проблеми гармонійного зростання в пошуку та впровадженні відповідних регулювальних стимулів: «Якщо ми запровадимо відповідні стимули, ми зможемо розробити нові технології, які допоможуть покращити наш клімат за умови менших економічних витрат у майбутньому. І тому я думаю, що технологічні зміни будуть дуже важливими в майбутньому», підкреслюючи роль системи управління в забезпеченні швидкості й оптимізації взаємозв'язків між учасниками процесів. Отже, ключовою траєкторією еволюції публічно-управлінських відносин у забезпеченні регуляції сталим розвитком є такі напрями:

- гнучкої модерації процесів через механізми популяризації сталості,
- залучення учасників у метаболічні процеси системи,
- м'якої регуляції,
- швидкості та результативності зворотних зв'язків,
- адаптивності та прогнозованості викликів, розкриття інтелектуального потенціалу.

Таблиця 2

Динаміка вектора наукового пошуку сталості у працях лауреатів Нобелівської премії з економіки

Лауреати Нобелівської премії з економіки	Вектор досліджень феномена сталого зростання (досягнення емерджентності складників через...)	Біфуркаційні точки (деталізація завдань системи публічного управління)
Майкл Спенс (2001 рік)	Багатовимірність і наскрізність моделі економічного зростання в системі сталого розвитку	Залучення приватного сектора та взаємоузгодження їх бізнес-моделей із суспільними цінностями. Розробка нових моделей економічного зростання
Деніел Канеман (2002 рік)	Комплексний психологічний підхід до прийняття рішень в умовах невизначеності	Гнучкість та швидкість відпрацювання викликів
Ерік Мескін (2007 рік)	Створення основ теорії оптимальних механізмів (прогнозованість і передбачуваність соціально-економічних систем як основа сталого розвитку)	Упередження системних криз, розробка механізмів, які запобігатимуть їх наслідкам
Олівер Вільямсон, Еліно́р Остром (2009 рік)	Аналіз моделей економічного управління	Забезпечення економічної рівноваги завдяки наскрізності, швидкості та повноті комунікаційної взаємодії
Агнус Дітон (2015 рік)	Прямий взаємозв'язок соціального та психологічного капіталу суспільства з рівнем економічного розвитку	Соціальний і психологічний капітал як не до кінця використаний потенціал для економічного розвитку
Річард Талер (2016 рік)	Емоційно-психологічні фактори особистості як основа ухвалення рішень у поведінкових теоріях економіки	Лібертаріанський патерналізм у популяризації ідей економічного зростання та сталого розвитку, спрямування соціуму до правильного вибору
Бенгт Хольмстрем (2016 рік)	Взаємозв'язок суспільно-соціальної етики бізнесу та його ліквідності	Етичні фактори економіки та сталого зростання як рушійна сила розвитку
Пол Ромер і Вільям Нордхаус (2018 рік)	Нордхаус інтегрував зміну клімату у створеній ним моделі, Ромер виявив, що зростання дійсно залежить від розвитку нових ідей. Макроекономіка розумних міст	Частково нам потрібні нові технології, потенціал для відкриття нових ідей полягає у вирішенні проблеми визначення точок зростання й ухвалення правильних рішень
Майкл Кремер (2019 рік)	Гармонійне зростання на основі впровадження нових технологій	Визначення стимулів гармонійного економічного зростання, пошук і впровадження нових технологій
Девід Кард (2021 рік)	Методологічна демонстрація взаємозв'язків економічного та соціального складників	Соціальний добробут як основа сталого зростання
Джеймс Робінсон, Саймон Джонс (2024 рік)	Формування інклюзивних політичних та економічних систем на основі стійких суспільних інституцій	Інклюзивність та соціальна орієнтованість як основа економічного зростання

*Джерело: сформовано авторами на основі [4, 6, 12, 30, 31, 35, 36].

Станом на сьогодні слід визнати, що ключовим завданням системи управління стає визначення та регулювання оптимального впливу суспільного фактора та розкриття потенціалу психологічного й емоційного капіталу як основи досягнення сталості в умовах невизначеності та динамічної рівноваги соціально-економічних систем. Наріжним принципом побудови політики сталого розвитку, що визначає її цінність, стає людиноорієнтованість і спрямованість на формування та підтримку внутрішньої впорядкованості. Необхідність внутрішньої та зовнішньої врівноваженості економічних систем (прогресивність в наявних умовах функціонування) та зростаюча динаміка розвитку технологій ставлять інноваційність та стійкість в умовах турбулентності як одну з головних вимог сталості й гармонійності розвитку, формуючи сучасний погляд на категорію сталого розвитку.

Таке твердження дає змогу зробити висновок, що ключове визначення публічного управління сталим

розвитком набуває суттєвої зміни: з формування екологозберігальної моделі розвитку соціально-економічних систем – до створення філософської людиноорієнтованої концепції соціально-економічної трансформації людства на основі розкриття потенціалу психологічного капіталу суспільства. Сформований у соціальній складовій на базових цінностях і цілях суспільства, він створює нематеріальне підґрунтя розкриття точок біфуркації та досягнення емерджентності складових підсистем. Крім того, саме з огляду на людиноорієнтованість як ключовий фактор успіху програмні концептуальні елементи підходів публічного управління сталим розвитком стають основою побудови соціально-економічних моделей, орієнтованих на нові технологічні уклади (Індустрія 6.0/7.0) та є найбільш оптимальними в умовах невизначеності та антикризових стратегіях дій.

З огляду на це суттєвої зміни потребує ландшафт побудови системи управління сталим розви-

твом України. 2019 року згідно з Указом Президента № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» було визначено 17 цілей сталого розвитку й імплементовано міжнародні програмні документи у правове поле України. Головними особливостями цього документа є врахування інституційної складової частини (підсистеми управління) як однієї зі складових частин сталого розвитку, імплементация європейських підходів у систему державного управління, забезпечення моніторингу досягнення цілей сталого розвитку до 2030 року та проведення оцінки рівня України в міжнародному зіставленні. На наш погляд, ефективне вирішення внутрішніх протиріч під час побудови нової моделі публічного управління сталим розвитком полягає в інтеграційній площині між підходами до побудови системи управління на всіх рівнях і ґрунтується насамперед на забезпеченні сталих зворотних зв'язків між учасниками процесу, усуненні фрагментованості та неузгодженості в підходах до управління, формуванні людино орієнтованої системи урядування.

Висновки. На основі проведених вище досліджень можна зробити такі агреговані висновки.

1. Дефініція «сталий розвиток» тісно пов'язана в системне ціле з поняттям «система управління сталим розвитком». Сутність та зміст глобальних програмних документів розкриває ключовий вектор побудови публічно-управлінських відносин: гармонізація соціально-економічних процесів і зменшення антропогенного впливу на біосферу. Ключова орієнтація публічно-управлінських відносин полягає у створенні умов для розвитку, зважаючи на інтереси майбутніх поколінь. Еволюція наукової траєкторії розкриття сталості публічно-управлінських відносин полягає у пошуку оптимальної моделі управління: від обмежувальної (ієрархічної) – в бік пошуку моделі, що забезпечує гармонійне та ресурсооптимізоване соціально-економічне зростання, без шкоди для екології та невідтворюваних ресурсів (будується передусім на цінностях і цілях суспільства й обумовлюється культурою продуктивності та раціональності).

2. У широкому розумінні публічне управління сталим розвитком є комплексом управлінських ініціатив, спрямованих на забезпечення сталості та гармонійності процесів. З огляду на це внутрішнє протиріччя системи сталого розвитку як підтримувальної (врівноваженої, збалансованої) системи, врівноваженість якої досягається дією процесів внутрішнього середовища, публічне управління сталим розвитком є комплексом ініціатив, спрямованих на підтримку стану динамічної рівноваги системи, його потрібно досліджувати в поєднанні з іншими складниками, з урахуванням ролі у створенні (підтримці) прямих та зворотних взаємозв'язків системи та і розрізі структури внутрішніх системних процесів. Система управління виступає диспетчером процесів трансформаційних перетворень, від якої залежать оптимальність, швидкість і спрямо-

ваність внутрішніх процесів, а публічно-управлінські відносини – набором важелів та механізмів впливу, побудованих на спільних цінностях і цілях задля оптимальної та своєчасної модерації процесу.

3. Різні підходи формують відмінні риси в частині визначення ключового фактора забезпечення гармонійної рівноваги та постійної динаміки, але ключовим для кожного підходу залишається раціональне використання ресурсів, спрямованість на якісну зміну життя людей у безперервному прогресивному русі цивілізаційного розвитку, створенні передумов для гармонізації процесів соціально-економічної трансформації. З огляду на це публічне управління сталим розвитком є збалансованою гармонійною системою, внутрішні процеси якої спрямовані на створення та підтримку безперервних прогресивних гармонійних змін у взаємопов'язаних трьох складниках (економічному, соціальному й екологічному) задля досягнення цивілізаційного прогресу та збереження умов життя для майбутніх поколінь.

4. Визначення дефініції публічного управління сталим розвитком за допомогою системного та процесного підходів розкриває характер і спрямованість механізмів управління на внутрішні процеси, характер впливу управлінських рішень на взаємозв'язки між складниками системи та зворотні зв'язки із зовнішнім середовищем:

– з позиції теорії систем публічне управління сталим розвитком є цілеспрямованим впливом на зміни у соціальній, економічній та екологічній підсистемах, під впливом яких відбувається оптимальний і гармонійний перехід з одного сталого стану до іншого через послідовність змін процесів, коли кожна наступна зміна наближає параметри системи до ідеальних, не перевищуючи допустимий рівень навантажень, за якого підвищується загроза виникнення кризових явищ;

– через внутрішні процеси міжскладової взаємодії публічне управління сталим розвитком є комплексом механізмів, спрямованих на оптимальне й гармонійне досягнення результату внутрішніх процесів: стабілізації (адаптації) – підтримка врівноваженості системи (через вирішення внутрішніх протиріч і подолання впливу зовнішнього середовища) та забезпечення умов для подальшого поступового еволюціонування системи; динаміки (біфуркації) – забезпечення еволюціонування завдяки взаємодії між складовими підсистемами; інтеграції – забезпечення сталості взаємозв'язків.

5. Ключовим завданням системи управління є визначення та регулювання оптимального впливу суспільного фактора та розкриття потенціалу психологічного й емоційного капіталу як основи досягнення сталості в умовах невизначеності та динамічної рівноваги соціально-економічних систем. Наріжним принципом побудови політики сталого розвитку, що визначає її цінність, стає людиноорієнтованість і спрямованість на формування та підтримку внутрішньої впорядко-

ваності. Основою визначення феномена публічного управління сталим розвитком на сьогодні стають інтегративні процеси, що забезпечують:

– визначення нематеріального ресурсу й оптимальні шляхи його капіталізації (насамперед психологічного та інтелектуального);

– швидкість зворотних зв'язків і прискорення реакції на виклики та подразнювачі;

– прозорість та легітимізацію спільних рішень із визначенням оптимального шляху досягнення спільних цілей і моніторингу досягнення оптимального результату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 74–78.
2. A sustainable Bioeconomy for Europe: Strengthening the connection between economy, society and the environment. COM/2018/673 final. Brussels, 2018. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/edace3e3-e189-11e8-b690-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Abubakar I. Access to sanitation facilities among Nigerian households: Determinants and sustainability implications. *Sustainability*. 2017. № 9 (4). URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/4/547> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Acemoglu Daron, Simon Johnson. *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity*. New York: PublicAffairs, 2023. 560 p.
5. Bina O., La Camera, F. 'Promise and shortcomings of a green turn in recent policy responses to the "double crisis"'. *Ecological Economics*. 2011. № 70 (12). P. 2308–2316.
6. Case A., Deaton A. Suicide, Age, and Wellbeing: An Empirical Investigation. *Nber Working Paper*. 2015. №. 21279. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2621334 (дата звернення: 10.10.2024).
7. Case Anne, Deaton Angus. *Deaths of Despair and the Future of Capitalism*. Princeton: Princeton University Press, 2020. 312 p.
8. Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy COM/2015/0614 final. Brussels, 2015. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/resource.html%3Furi%3Dcellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1%26format%3DPDF&ved=2ahUKEwidz9Hx3uuKAXVCKRAIHT1xPHYQFnoECAkQAg&usq=AOvVaw1Ra20K1IIOCne1FVdF1y9 (дата звернення: 10.10.2024).
9. Dunayev I. Moving Regional Economic Policy Modernization Ahead: Systems Basis for Organizational and Deblocking Mechanisms in Present-day Ukraine. *Regional Science Inquiry*. 2017. Vol. IX. No. 1. P. 21–39. URL: [http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_\(1\).pdf](http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_(1).pdf) (дата звернення: 10.10.2024).
10. Dunlop C., Russel D. 'Watching the detectives: Explaining regulators' roles in the integration of sustainable development in UK public services', *Public Management Review*. 2012. № 14 (5). P. 1–24.
11. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010. COM (2010) 2020. URL: <https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do%3Furi%3DCOM:2010:2020:FIN:en:PDF&ved=2ahUKEwizmInu4euKAXWoGRAIHcLNIZAQFnoECA0QAg&usq=AOvVaw1HETRFx0aHMDVPanYoaNDi> (дата звернення: 10.10.2024).
12. Fehr E., Oliver H., Christian Z. "How Do Informal Agreements and Revision Shape Contractual Reference Points?" *Journal of the European Economic Association*. 2015. № 13 (1). P. 1–28.
13. Work, learning and sustainable development: Opportunities and challenges / Eds. Fien J., Maclean R., Park M.-G. URL: https://www.researchgate.net/publication/321619719_Work_Learning_and_Sustainable_Development_Opportunities_and_Challenges (дата звернення: 10.10.2024).
14. Gossling-Goidsmiths J. Sustainable development goals and uncertainty visualization. *Proceedings of the International Cartographic Association*. 2019. №. 2. P. 8.
15. Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe. COM (2012) 60 final. Brussels. 2012. URL: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/innovating-for-sustainable-growth-a> (дата звернення: 10.10.2024).
16. Jackson T. *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. London: Earthscan, 2011. 276 p.
17. Lafferty W., Hovden E. 'Environmental policy integration: Towards an analytical framework'. *Environmental Politics*. 2003. № 12 (3). P. 1–22.
18. Latouche S. Degrowth Economics: Why less should be so much more. *Le Monde Diplomatique*. URL: <https://mondediplo.com/2004/11/14latouche> (дата звернення: 10.10.2024).
19. Mainstreaming sustainable development into EU policies: 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do%3Furi%3DCOM:2009:0400:FIN:en:PDF&ved=2ahUKEwiAr8et5uuKAXmHhAIHbEFNFoQFnoECAUQAg&usq=AOvVaw1_AX_bz5gZN3XjGnMW960Y (дата звернення: 10.10.2024).
20. Next steps for a sustainable European future European action for sustainability. COM/2016/0739 final. Brussels, 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0739> (дата звернення: 10.10.2024).

21. Our Common Future. United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, June 3–14, 1992. URL: <http://www.un.org> (дата звернення: 10.10.2024).
22. Raworth K. Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist (2017). *Regional and business studies*. 2019. № 11 (2). P. 81–86.
23. Rundle J.B., Turcotte D.L., Klein W. Reduction and predictability of natural disaster. Santa Fe: Santa Fe Institute Studies in the Sciences of Complexity, 2005. 320 p.
24. Russel D., Benson D. ‘Green budgeting in an age of austerity: A transatlantic comparative perspective’. *Environmental Politics*. 2014. № 23 (2). P. 243–262.
25. ‘Six transformations to achieve the Sustainable Development Goals’ / Sachs J. D. et al. *Nature Sustainability*. 2019. № 2 (9). P. 805–814.
26. Spotlight on sustainability. URL: <https://www.nobelprize.org/spotlight-on-sustainability/> (дата звернення: 10.10.2024).
27. Sustainability Indicators: A Scientific Assessment Tomás Hák, Bedrich Moldan, Arthur Lyon Dahl. Washington: Island Press, 2012. 448 p.
28. Sustainable development in the European Union. Overview of progress towards the SDGs in an EU context, Eurostat, 2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-catalogues/-/ks-01-20-192> (дата звернення: 10.10.2024).
29. Talavyria M., Talavyria O. From bioeconomics to sustainable development. *Challenges for the Agricultural Sector in Central and Eastern Europe*. Budapest: Agroinform Kiadó, 2014. P. 71–83.
30. Thaler Richard H. “From Cashews to Nudges: The Evolution of Behavioral Economics”. URL: <http://faculty.chicagobooth.edu/Richard.Thaler> (дата звернення: 10.10.2024).
31. The 2016 Prize Lectures in Economic Sciences, 8 December 2016, Aula Magna, Stockholm University URL: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2016/hart-lecture.html (дата звернення: 10.10.2024).
32. The European Green DealC. COM(2019) 640 final. Brussels, 11.12.2019. URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/resource.html%3Furi%3Dcellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1%26format%3DPDF&ved=2ahUKewjg_d_S8OuKAxW1PxAIHRCjOYYQFnoECAQQAQ&usq=AOvVaw0wZ7njmmYBTxQ0ki1WJt1A (дата звернення: 10.10.2024).
33. Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development / United Nation. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 10.10.2024).
34. ‘Policy Innovations Transformative Change: Implementing the 2030 Agenda for Sustainable Development’/ United Nations Research Institute for Social Development. URL: [www.unrisd.org/80256B42004CCC77/\(httpInfoFiles\)/2D9B6E61A43A7E87C125804F003285F5/\\$file/Flagship2016_FullReport.pdf](http://www.unrisd.org/80256B42004CCC77/(httpInfoFiles)/2D9B6E61A43A7E87C125804F003285F5/$file/Flagship2016_FullReport.pdf) (дата звернення: 10.10.2024).
35. William D. Nordhaus Climate Change: The Ultimate Challenge for Economics. Nobel Lecture in Economic Sciences, Stockholm University, December 2018. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/10/nordhaus-slides.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).
36. Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024: Pathways Out of the Polycrisis / World Bank. URL: <http://hdl.handle.net/10986/42211> (дата звернення: 10.10.2024).

REFERENCES:

1. Vasylieva O.I., Vasylieva N.V. (2018). Kontseptualni zasady staloho rozvytku terytorialnykh hromad [Conceptual principles of sustainable development of territorial communities]. *Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*. 18, 74–78 [in Ukrainian].
2. *A sustainable Bioeconomy for Europe: Strengthening the connection between conomy, society and the environment. COM/2018/673 final. Brussels* (2018). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/edace3e3-e189-11e8-b690-01aa75ed71a1/language-en> (date of access 10.10.2024) [in English].
3. Abubakar I. (2017). Access to sanitation facilities among Nigerian households: implications Determinants and sustainability. *Sustainability*. 9 (4). URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/4/547> (date of access 10.10.2024) [in English].
4. Acemoglu Daron, Simon Johnson (2023). *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity*. New York: Public Affairs [in English].
5. Bina O., La Camera, F. (2011). ‘Promise and shortcomings of a green turn in recent policy responses to the “double crisis”’. *Ecological Economics*, 70 (12), 2308–2316 [in English].
6. Case A., Deaton A. (2015). Suicide, Age, and Wellbeing: An Empirical Investigation. *Nber Working Paper*. 21279. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2621334 (date of access 10.10.2024) [in English].
7. Case Anne, Deaton Angus (2020). *Deaths of Despair and the Future of Capitalism*. Princeton: Princeton University Press [in English].

8. *Closing the loop – An EU action plan for the Circular Economy COM/2015/0614 final* (2015). URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/resource.html%3Furi%3Dcellar:8a8ef5e8-99a0-11e5-b3b7-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1%26format%3DPDF&ved=2ahUKEwidz9Hx3uuKAXVCKRAIHT1xPHYQFnoECAkQAg&usg=AOvVaw1Ra20K1IIOCne1FVdF1y9 (date of access 10.10.2024) [in English].
9. Dunayev I. (2017). Moving Regional Economic Policy Modernization Ahead: Systems Basis for Organizational and Deblocking Mechanisms in Present-day Ukraine. *Regional Science Inquiry*. IX. 1, 21–39. URL: [http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_\(1\).pdf](http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_(1).pdf) (date of access 10.10.2024) [in English].
10. Dunlop C., Russel D. (2012). ‘Watching the detectives: Explaining regulators’ roles in the integration of sustainable development in UK public services’, *Public Management Review*, 14 (5), 1–24 [in English].
11. Europe (2020). *A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. URL: <https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do%3Furi%3DCOM:2010:2020:FIN:en:PDF&ved=2ahUKEwizmInu4euKAXWoGRAIHcLNIZaQFnoECA0QAg&usg=AOvVaw1HETRFx0aHMDVPanYoaNDi> (date of access 10.10.2024) [in English].
12. Fehr E, Oliver H, Christian Z. (2015). ‘How Do Informal Agreements and Revision Shape Contractual Reference Points?’ *Journal of the European Economic Association*, 13 (1), 1–28 [in English].
13. Fien J., Maclean R., Park M.-G. (Eds.) (n. d) *Work, learning and sustainable development: Opportunities and challenges*. URL: https://www.researchgate.net/publication/321619719_Work_Learning_and_Sustainable_Development_Opportunities_and_Challenges (date of access 10.10.2024) [in English].
14. Gossling-Goidsmitz J. (2019). Sustainable development goals and uncertainty visualization. *Proceedings of the International Cartographic Association*, 2, 8 [in English].
15. *Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe.0 final*. Brussels (2012). URL: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/innovating-for-sustainable-growth-a> (date of access 10.10.2024) [in English].
16. Jackson T. (2011). *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. London: Earthscan [in English].
17. Lafferty W., Hovden E. (2003). ‘Environmental policy integration: Towards an analytical framework’. *Environmental Politics*, 12 (3), 1–22 [in English].
18. Latouche S. (n. d.) *Degrowth Economics: Why less should be so much more*. *Le Monde Diplomatique*. URL: <https://mondediplo.com/2004/11/14latouche> (date of access 10.10.2024) [in English].
19. *Mainstreaming sustainable development into EU policies: 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development* (2009). URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do%3Furi%3DCOM:2009:0400:FIN:en:PDF&ved=2ahUKEwiAr8et5uuKAXmHhAIHbEFNFoQFnoECAUQAg&usg=AOvVaw1_AX_bz5gZN3XjGnMW960Y (date of access 10.10.2024) [in English].
20. *Next steps for a sustainable European future European action for sustainability. COM/2016/0739 final*. Brussels (2016). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0739> (date of access 10.10.2024) [in English].
21. *Our Common Future. United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro* (1992, June 3–14). URL: <http://www.un.org> (date of access 10.10.2024) [in English].
22. Raworth K. (2019). Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist (2017). *Regional and business studies*, 11 (2), 81–86 [in English].
23. Rundle J.B., Turcotte D.L., Klein W. (2005). *Reduction and predictability of natural disaster*. Santa Fe: Santa Fe Institute Studies in the Sciences of Complexity [in English].
24. Russel D., Benson D. (2014). ‘Green budgeting in an age of austerity: A transatlantic comparative perspective’. *Environmental Politics*, 23 (2), 243–262 [in English].
25. Sachs J.D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato M., Messner D., Nakicenovic N. Rockström, J. (2019). ‘Six transformations to achieve the Sustainable Development Goals’. *Nature Sustainability*, 2 (9), 805–814 [in English].
26. *Spotlight on sustainability* (n. d.). URL: <https://www.nobelprize.org/spotlight-on-sustainability/> (date of access 10.10.2024) [in English].
27. *Sustainability Indicators: A Scientific Assessment Tomás Hák, Bedrich Moldan, Arthur Lyon Dahl* (2012). Washington: Island Press, 2012. 448 p. [in English].
28. *Sustainable development in the European Union. Overview of progress towards the SDGs in an EU context*, Eurostat (2020). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-catalogues/-/ks-01-20-192> (date of access 10.10.2024) [in English].
29. Talavyria M., Talavyria O. (2014). From bioeconomics to sustainable development. *Challenges for the Agricultural Sector in Central and Eastern Europe*. Budapest: Agroinform Kiadó, 71–83 [in English].
30. Thaler Richard H. (n. d.). ‘From Cashews to Nudges: The Evolution of Behavioral Economics’. URL: <http://faculty.chicagobooth.edu/Richard.Thaler> (date of access 10.10.2024) [in English].
31. *The 2016 Prize Lectures in Economic Sciences, Aula Magna, Stockholm University* (2016, December 8 2016). URL: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2016/hart-lecture.html (date of access 10.10.2024) [in English].

32. *The European Green Deal*. COM(2019) 640 final. Brussels (2019). URL: https://www.google.com/url?e src=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://eur-lex.europa.eu/resource.html%3Furi%3Dcellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1%26format%3DPDF&ved=2ahUKEwjg_d_S8OuKAxW1PxAIHRCjOYYQFnoECAQQAg&usg=AOvVaw0wZ7njmmYBTxQ0ki1WJt1A (date of access 10.10.2024) [in English].

33. United Nation (n. d.). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (date of access 10.10.2024) [in English].

34. United Nation (n. d.). *Policy Innovations Transformative Change: Implementing the 2030 Agenda for Sustainable Development*. URL: [www.unrisd.org/80256B42004CCCC77/\(httpInfoFiles\)/2D9B6E61A43A7E87C125804F003285F5/\\$file/Flagship2016_FullReport.pdf](http://www.unrisd.org/80256B42004CCCC77/(httpInfoFiles)/2D9B6E61A43A7E87C125804F003285F5/$file/Flagship2016_FullReport.pdf) (date of access 10.10.2024). (дата звернення: 10.01.2025) [in English].

35. William D. (2018). *Nordhaus Climate Change: The Ultimate Challenge for Economics. Nobel Lecture in Economic Sciences, Stockholm University*. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/10/nordhaus-slides.pdf> (date of access 10.10.2024) [in English].

36. World Bank (2024). *Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024: Pathways Out of the Polycrisis*. URL: <http://hdl.handle.net/10986/42211> (date of access 10.10.2024) [in English].